

Voita leivän kahta puolen. ESREA:n verkoston seminaari ja viidennet Kasvatuksen historian päivät Turussa 8.-9.6.2009

Sirja Möttönen ja Risto Ikonen

Kasvatuksen maailman historiallisista juurista kiinnostuneita helliteltiin kesäkuun alussa, kun Turussa pidettiin samaan aikaan ja osin samoissa tiloissa eurooppalaisen aikuiskasvatuksen historian verkoston tapaaminen ja omat Kasvatuksen historian päivämme.

ESREA:n historiaverkoston tapaaminen

Turun Kasvatuksen historian päivien erikoisuus oli niiden yhteydessä järjestetty ESREA:n (European Society for Research on the Education of Adults) *History of Adult education & Training in Europe* -verkoston seminaari. Tapahtumaan saapui parikymmentä osallistujaa eri puolilta Eurooppaa - kaukaisimmat vieraat tulivat Japanista saakka. Seminaarissa kuultiin kahden päivän aikana neljätoista esitelmiä, joissa tarkasteltiin aikuisten koulutuksen kulttuurisia, sosiaalisia ja yksilöllisiä merkityksiä erityisesti elämäntulon ja historian näkökulmista.

Seminaarin ensimmäisenä päivänä paneuduttiin Saksan ja Pohjoismaiden aikuiskoulutuksen historiaan. Keskusteluissa todettiin, kuinka tärkeää on tiedostaa eri maiden aikuis-koulutukseen liittyvien keskeisten käsitteiden historiallinen tausta ja perinne. Erityisen tärkeää tämä on yhdentyvässä Euroopassa, sillä onhan Euroopan Unionilla sanansa sanottavana myös aikuiskoulutukseen liittyvissä asioissa.

Euroopan aikuiskasvatuksen tutkimusseuran logo. Lähde: www.esrea.org

Seuraavan päivän esityksissä korostui aikuisten yksilölliset koulutukseen liittyvät kokemukset. Tarkastelun kohteena oli sosiaaliset liikkeet ja niiden merkitys oppimisen paikkoina ja mahdollistajina. Päivän viimeisessä esityksessä pohdittiin arkistojen merkitystä historiallisessa tutkimuksessa. Saksassa on koottu yhteen keskeisiä aikuiskoulutuksen historiaa käsitteleviä tietokantoja ja kerätty muun muassa aikuiskoulutuksessa vaikuttaneiden henkilöiden elämänkertoja (ks. http://www.die-bonn.de/service/bibliothek_archive/meta). Päivän päätteeksi keskusteltiin vielä verkoston julkaisutoiminnan kehittämistä, mihin liittyen päätettiin koota maittain tietoja mahdollisista yhteistyötahoista ja julkaisukanavista.

Seminaarin intensiivinen työskentelytapa opponentteinen ja vilkkaine yhteiskeskuste-

luineen antoi varmasti seminaariin osallistuneille pohdittavaa vielä pitkäksi aikaa seminaarin jälkeenkin. Esitysten monitieteisyys ja menetelmällisten valintojen kirjo oli laajasti esillä. Aineistona oli käytetty muun muassa elokuvia, valokuvia ja tilastoja. Kansainvälisen ESREA:n yhteistyöverkoston ja kansallisen Kasvatuksen historian verkoston sujuva yhteiselo innostanee jatkossa pohtimaan, voisiko seminaareilla olla myös osittain yhteinen ohjelma. Yhteistyön ja kansainvälisyyden merkitystä voi tuskin koskaan liikaa korostaa.

ESREA:n historiaverkoston vaiheista todettakoon sen verran, että se on jatkoa vuonna 1991 aloittaneelle *Cross-cultural influences in the history of European adult education* -yhteisliittymälle. Tämä keskittyi tarkastelemaan aikuiskasvatuksen vaiheita ajanjaksolla 1880-1930, jolloin työväenluokan ja naisliikkeen nousu haastoi keskiluokkaiseen filantropiaan perustuvan aikuiskasvatuksen. Vuoteen 2006 mennessä verkosto oli ehtinyt järjestää seitsemän seminaaria ja julkaista niiden pohjalta useita kirjoja. Käännekohta oli mainittuna vuonna Pariisissa järjestetty tapaaminen, jonka jälkeen verkoston tehtäväkuvaa laajennettiin samalla kun verkoston nimi muutettiin nykyiseen muotoonsa. ESREA:n alla toimiva verkosto järjestää seminaareja joka toinen vuosi. Järjestelyistä vastaa aina jokin kansallisista verkostoista.

Viidennet Kasvatuksen historian päivät

Mikä on se tiedetapahtuma, jonka avausluennolla pohdiskellaan armeijankäynnin merkitystä suomalaisen maskuliinisuuden muotoutumiselle ja päätösluennolla selvitetään identiteetin rakentumista kasvatuslaitosympäristössä? Se on tietenkin Kasvatuksen historian päivät, jotka kesäkuun alussa kokosivat alan tutkijoita ja harrastajia yhteen jo viidennen kerran. Tapaamisen pääpuhujia olivat Anders Ahlbäck ja Kaisa Vehkalahti.

Anders on tutkijana Åbo Akademiassa ja hän valmistelee sukupuolihistorian alaan kuuluvaa väitöskirjaa, joka käsittelee sotilaskoulutusta 1920- ja 1930 -lukujen Suomessa. Hän on myös Suomen Miestutkimuksen seuran puheenjohtaja. Esitelmässään Anders selosti miestutkimuksen vaiheita maailmalla ja myös Suomessa. Andersin mukaan miestutkimus on omaksunut feministiselle teorialle ominaisen tavan tarkastella sukupuolisuutta, tässä tapauksessa miehisyyttä, kulttuurisena konstruktiona. Miehuus on ansaittava, ja Suomessa yksi ansainnan paikka on juuri armeija.

Kaisa puolestaan toimii tällä hetkellä erikoissuunnittelijana Nuorisotutkimusverkostossa ja hän väitteli kulttuurihistorian oppiaineeseen Turun yliopistossa lokakuussa 2008. Väitöskirjan aihe oli kasvatuslaitos identiteetin rakentajana. Omassa luennossaan Kaisa esitteli nuorille naisille tarkoitetun Vuorelan kasvatuslaitoksen toimintaperiaatteita. Ensisijainen tavoite oli ohjata asukit pois paheista, mikä tarkoitti muun muassa työelämään valmentamista. Koska opetus painottui kotitalousaskareisiin, luontevin uravaihtoehto oli kotiapulaiseksi pestautuminen. Luennon perusteella kasvatuslaitoksen toiminta oli järjestetty silmällä pitäen kunnialliseksi naiseksi kasvamista. Näin siis myös Kaisa katsoi sukupuolisuuden olevan ensisijassa sosiaalinen konstruktio.

Kasvatuksen historian päivät olivat entiseen tapaan koonneet paikalle mukavan joukon alan harrastajia. Ilmoittautuneita oli ollut kaikkiaan 65, joista 24 piti oman esityksen. Näistä suurin osa (13 kpl) liittyi aihepiiriltään joko oppivelvollisuuskouluun, lukioon tai opettajanvalmistukseen. Kasvatuksen historia näyttää siis edelleen olevan vahvasti sidoksissa perinteiseen kouluhistoriaan. Tässä ei sinällään ole mitään moittittavaa. Täytyy kuitenkin muistaa, että vain pieni osa kasvatukselta tapahtuu koulussa. Koulukeskeistä näkökulmaa täydentävää kasvatuksen historiaa edustivat muun muassa Annikka Konolan kuukautiskokemuksen kulttuurista rakentumista koskeva esitelmä (kasvuympäristö, kuusi esitelmää),

Jyrki Hilpelän Schiller-tutkielma (kasvatusfilosofia, kaksi esitelmää) ja Sirpa Ruoholan sosiaalisen nousun eetosta sotien jälkeisessä Suomessa kartoittava tarkastelu (koulutus ja elämänura, kolme esitelmää).

Koska tapahtuma on osa Kasvatuksen historian verkoston toimintaa, päivien yhteydessä on ollut tapana pitää verkoston yleiskokous. Jukka Rantalan kannettava tietokone oli arponut kokouksen puheenjohtajaksi Risto Iksen. Tämä esitti kokoustilaan saapuneelle yleisölle Juhani Tähtisen laatiman toimintakertomuksen, jonka jälkeen hän selosti vielä lyhyesti *Kasvatus & Aika* -lehden nykytilannetta.

Kokouksessa oli tehtävä myös henkilövalintoja. Marjatta Rahikainen ja Juhani Tähtinen olivat ilmoittaneet luopuvansa paikastaan verkoston johtoryhmässä. Kokous valitsi heidän tilalleen Saara Tuomaalan ja Kirsti Salmi-Niklanderin. Muita johtoryhmän jäseniä ovat Raine Aaltonen, Pauli Arola, Anja Heikkinen, Pirkko Leino-Kaukiainen, Jukka Rantala ja Risto Ikonen. Johtoryhmä valitsee järjestäytymiskokouksessa itselleen puheenjohtajan.

Kasvatuksen historian verkoston taustayhteisöjä: Aikuiskasvatuksen tutkimusseura (äärimmäisenä vasemmalla), Suomen kasvatustieteellinen seura (oikealla ylhäällä) ja Suomen historiallinen seura (oikealla alhaalla).

Kokouksessa pohdittiin myös Kasvatuksen historian päivien tulevaisuutta. Osa johtoryhmästä oli näet toivonut, että päivät järjestettäisiin vain joka toinen vuosi. Kantaa perusteltiin järjestelyjen vaivalloisuudella ja ennen kaikkea sillä, että järjestämisvelvoite tuntui lankeavan liian usein samoille toimijoille. Päivien järjestämisestä joka toinen vuosi ei edes aiheutuisi merkittävää haittaa, sillä väli vuosina tapaamisen korvaisi Kasvatustieteiden päivien yhteydessä kokoontuva työryhmä.

Kokous keskusteli aiheesta perusteellisesti ja puheenvuoroja esitettiin niin esityksen puolesta kuin sitä vastaan. Joka vuosi pidettävän tapahtuman tarpeellisuutta perusteltiin muun muassa sillä, että verkoston toiminnan sitominen entistäkin tiukemmin kasvatustieteeseen antaisi vääränlaisen signaalin muiden tieteenalojen edustajille. Lopulta puheenjohtaja teki kaksiosaisen kompromissesityksen. Yhtäältä oli pidettävä huoli siitä, ettei järjestämisvelvoite osu liian usein samoille toimijoille. Toisaalta, jos halukkaita järjestäjiä ilmaantuu, päivien pitämistä joka vuosi ei mahtikäskyllä estettä. Pian tämän jälkeen Lauri Kempinen ehdotti, että seuraavat päivät voitaisiin pitää Raumalla. Kukaan ei noussut vastustamaan esitystä ja johtoryhmäkin tuntui nöykyttelevän päätään, näin ollen kuudennet Kasvatuksen historian päivät pidettäneen upeasta kulttuuriperinnöstään kuulussa seminaarikaupungissa.

Paneeli tieteellisen julkaisemisen reunaehdoista

Päivien päätteeksi oli järjestetty paneeli aiheesta *Tieteellisen julkaisemisen ilot ja kirot*. Panelisteiksi järjestäjätaho oli kutsunut *Sosiologia*-lehden ja Vastapaino-kustantamon kanssa askaroivan Anu-Hanna Anttilan (SA:n vanhempi tutkija), Faros-pienkustantamoa pyörittävän Hannu Salmen (Turun yliopiston kulttuurihistorian professori), *Kasvatus*-lehden päätoimittajan Jyrki Hilpelän (lehtori, JoY) ja *Kasvatus & Ajan* päätoimittajan Risto Ikosen (KT, Kasvatuksen historian verkosto). Keskustelua johtivat päivien järjestelyistä vastannut Annukka Jauhiainen perinaan toinen kutsupuhuja Kaisa Vehkalahti.

Erityisesti paneelia keskustelutti julkaisemisen portinvartijuus ja julkaisujen arvottaminen. Vakiintuneilla tiedekustantamoille tarjotaan enemmän materiaalia kuin mitä ne pystyvät taloudellisesti kannattavasti julkaisemaan.

Aikakausjulkaisuissa valikointi tehdään tieteellisin perustein. Referee-järjestelmä on perinteinen tapa varmistua tekstin laadukkuudesta. Se aiheuttaa kuitenkin ylimääräistä työtä. Hilpelän mukaan erityisen ongelmallista on, että usein arvoitsijat eivät pysty pitämään kiinni asetetusta aikataulusta. Lisäksi jotain arviota voi joutua karhuamaan useampaankin kertaan. Anttilan mielestä molempia osapuolia työllistävät järjestelmästä voisi osittain luopua ja näin on *Sosiologia*-lehden osalta osittain jo tehtykin. Tekstien tason arvioi pääosin toimituskunta, ja vain erityistapauksissa kirjoitukselle pyydetään ulkopuolisen refereen lausunto. Ikonen puolestaan huomautti, ettei refereetä pidä nähdä portinvartijana, joka arvioi kelpaako teksti julkaistavaksi vai ei. Tämä ratkaisu on tehtävä jo ennen tekstin toimittamista refereeelle. Portinvartijuuden sijasta vertaisarvioinnin tarkoitus on auttaa kirjoittajaa syventämään omaa esitystään. Monitieteellisessä julkaisussa toimituksen asiantuntemus ei vielä tähän riitä. Siksi kirjoituksille haetaan aina ulkopuoliset lausunnot.

Kirjamuotoisten tekstien osalta todettiin, että niitä koskeva julkaisupäätös perustuu enemmän taloudellisille realiteeteille kuin tekstin tieteellisille ansioille. Laadukkainkin tiedekesti jää julkaisematta, jos lukijakunnan voi olettaa jäävän liian suppeaksi. Anttila muistutti, että Vastapainolle tarjotaan vuosittain alun kolmatta sataa käsikirjoitusta, joista vain murto-osa saa myönteisen julkaisupäätöksen. Myös Salmi piti selvänä, että taloudellinen kannattavuus täytyy aina ottaa huomioon julkaisupäätöstä tehtäessä. Hän kuitenkin muistutti, että tarjolla on myös julkaisumuotoja, joissa taloudellinen riski voidaan hallita tavanomaisista paremmin. Esimerkiksi *on demand* -julkaisuja painetaan sitä mukaa kuin ostajia ilmaantuu. Näin kipeästi tarvittavat pääomat eivät sitoudu ostajaa odottaviin kirjapinoihin.

Ikosen mielestä *on demand* -julkaiseminen muistuttaa kirjapainohistoriassa tunnettua käytäntöä, jossa painosmäärä päätettiin ennakotilausten perusteella. Tästä muistona on monen vanhan painatteen ensimmäisillä sivuilla luettavissa ennakkotilaaajien nimilista. Niinpä esimerkiksi Saara Wacklinin *Satanen muistelmia Pohjanmaalta* -muistelmateoksen tilaajaluettelosta löytyy muiden muassa Ruotsiin muuttaneen Frans Michael Franzénin nimi. *On demand* -julkaisemisessa säästyvät niin paino-, jakelu- kuin varastointikulutkin. Näin ollen tiedekustantamo voisi periaatteessa julkaista vaikka kaikki vastaanottamansa käsikirjoitukset, jos ne vain täyttävät tieteelliseltä julkaisulta vaadittavat kriteerit. Vasta asiakkaat päättäisivät, haluavatko he tilata *on demand* -julkaisun vai ei.

Anttila piti Ikosen heittoa populismina, sillä teosten julkaiseminen edellyttää myös paljon toimitustyötä. Näin asia tieteenkin on, varsinkin jos julkaisupäätöksen tekeminen ja tekstin toimittaminen jää kovin pienen piirin tehtäväksi. Tästä päästiinkin sujuvasti keskustelemaan tiedejulkaisemisen portinvartijuudesta: kenellä on oikeus arvottaa, mikä on hyvää tiedettä ja mikä taas ei? Keskustelun kuluessa kävi selväksi, että hyvän tutkimuksen tunnuspiirteet ovat vaihtuneet sisältökijöistä yhä enemmän ulkoisiin tunnusmerkkeihin. Enää ei

arvioida niinkään julkaisujen tieteellisiä ansioita kuin sitä, millä kielellä tutkimus on julkaistu ja mikä taho on päättänyt tekstin julkaisukelpoisuudesta. Omalla kotisivulla julkaistu monografia häviää aina referee-lehden artikkelille. C-luokan lehdessä julkaistu artikkeli häviää puolestaan A-luokan lehteen päässeelle artikkelille. Ja jos taas julkaisukanavat ovat samanarvoisia, suomenkielinen julkaisu häviää aina englanninkieliselle. Tieteellistä asiantuntijuutta arvioitaessa ei siis tarvitse perehtyä tutkimuksen sisältöön; sen sijaan riittää, että pisteytetään julkaisuluettelon nimikkeet julkaisukanavan ja -kielen mukaisesti. Salmi muistuttikin, että suomalaisissa virantäytöissä päätösvalta on siirtymässä ulkomaisten A-luokan lehtien toimituksille.

Kielikysymykseen liittyen kaikki panelistit tuntuivat olevan samaa mieltä siitä, että Suomessa pitää saada jatkossakin julkaista tiedetekstiä myös suomen kielellä. Toivottavasti tätä osataan myös jatkossakin arvostaa.

Historian harrastajan dilemma

Kuten tunnettua, sanonta "voita leivän kahta puolen" tarkoittaa tilannetta, jossa jollakulla on samanaikaisesti kaksi heilaa. Mutta niin kuin on asianlaita ihmissuhteissa, myös kahden tiedetapaamisen tilanteessa joutui väkisinkin suosimaan jompaa kumpaa tarjokasta. Niinpä tämän raportin laatijoista toinen keskittyi seuraamaan Kasvatuksen historian päivien ohjelmaa toisen taas osallistuessa eurooppalaisen aikuiskasvatuksen historiaverkoston istuntoihin. Tämä ei ollut varmaan mitenkään poikkeuksellista. Aika monelle osallistujalle ainoaksi yhteiseksi kokemukseksi taisi jäädä illanvietto.

Sinällään itse ajatus kahden tiedetapaamisen yhdistämisestä oli kyllä oivallinen. Vastaisen varalle voisi kuitenkin harkita pientä porrastamista. Jos toinen tapahtuma olisi alkanut vaikka vain päivää myöhemmin, valinnan tuska olisi merkittävästi lieventynyt.

***Sirja Möttönen** työskentelee yliassistenttina Joensuun yliopistossa samalla kun hän valmistelee diakonissakoulutusta käsittelevää väitöskirjaa. **Risto Ikonen** on *Kasvatus & Aika* lehden päätoimittaja.*